

TƏLİM-TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİYYƏSİ

UOT:796.

MÜASİR DÜNYADA EKO-İDMANIN AKTUALLIĞI**dosent Bayramova Ziyafət Vilayət qızı, Məmmədov Nemət Azər oğlu****Gəncə Dövlət Universiteti**<https://orcid.org/0009-0003-6019-0635>ziyafet@bk.ruNemetmamedov20@gmail.ru

Xülasə: *Müasir dünyada idman və ətraf aləmdə baş verən ekoloji proseslər arasında sıx əlaqənin yaranması daha çox populyarlaşmışdır. Təbiətdə qlobal iqlim dəyişikliyi və onun insan sağlamlığına təsiri aktual məsələlərdən biridir. Ekoloji problemlərin üzə çıxarılması, dəyərləndirilməsi və həlli yollarında optimal seçimlərin edilməsi insana aid fəaliyyətdir. Maarifləndirici və idman tədbirlərinin keçirilməsi, yaşadığımız planetin əhalisinin bu problemlərdən xəbərdar olması ən mühüm məqamlardan biridir. Burada başlıca məqsəd – təbiətin bizə verdikləri və onların qorunması və zənginləşdirilməsidir. Məqalədə əsas diqqətin ekoloji böhran və yaşamaq uğrunda mübarizəyə yönəlmiş idman tədbirlərinin keçirilməsi metodologiyasından bəhs etmək olmuşdur.*

Açar sözlər: eko-idman, ekoloji problemlər, idman tədbirləri, ətraf mühit, yaşıl dəhliz.

Ключевые слова: экоспорт, экологические проблемы, спортивные мероприятия, окружающая среда, зеленый коридор.

Key words: ecosport, environmental issues, sporting events, environment, green corridor

Maddi aləmdə insan qısa bir zaman kəsiyində ömür yaşayır. Sağlam mənalı həyat yaşamaqla yanaşı varlıq kimi xoşbəxt olmağı başlıca məqsəd seçməlidir. Öz insanlıq missiyasını maddi aləmdə bitirdikdən sonra, yaşadığı məkan – Yer kürəsini gələcək nəsillərə əmanət olaraq ötürməlidir.

Son illərin hadisələri ətraf mühitə diqqətin artırılmasını bizdən tələb edir. Artıq ana-təbiət insanlıqdan imdad diləməkdədir. Baş verən iqlim dəyişiklikləri təbiətin qayğısına qalmaq, bu dəyişikliklərin planet üçün yaratdığı faciələr və s. insanın vicdanına ünvanlanmış mesaj kimi qəbul olunmalıdır.

Son illər dünyada gedən qlobal dəyişikliklər çərivəsində eko-idmana xüsusi yer ayrılır. Dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində ekoloji tarazlığın gözlənilməsi, ekoloji aspektdə bərpaedici işlərə dəstək məqsədilə müxtəlif istiqamətlərdə işlər görülür: sənaye, təsərrüfat, iri həcmli istehsalat sahələrində eko maraqlar artıq prioritetdədir. İnsanın bioloji varlıq kimi tam funksionallığının təmin edilməsində onun fiziki və mənəvi sağlamlığı ətraf mühitdən birbaşa asılıdır.

Eko-idman öz mahiyyəti ilə üç istiqaməti əhatə edir: təbii mühitdə idman; dəyişdirilmiş təbii və ya əvvəlcədən təşkil edilmiş mühitdə fiziki məşqlər; eko-idman - müstəqil idman növü kimi.

Birinci istiqamətin klassik nümunələri atletika kros, alpinizm və digər idman növləridir. İdmanın digər fəaliyyət növlərindən onunla fərqlənir ki, burada xüsusi qurğulara və idmançalara ehtiyac yoxdur.

İkinci istiqamət müasir sənaye cəmiyyətinə istinad etməklə nəzərdən keçirilir. Söhbət, ilk növbədə, çirklənmiş ətraf mühitdən - şəhər şəraitində məşq edən və yarışan idmançıların yaşayış yerindən təhlükəli görüldüyü ərazilərdən gedir [2].

Ekoloji cəhətdən əlverişsiz regionlarda əhalinin müxtəlif demoqrafik qruplarının bədən tərbiyəsi, idman və turizm metodlarından istifadə etməklə həm mütəşəkkil, həm də müstəqil şəkildə sağlamlaşdırıcı fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün maksimum şəraitin və müvafiq maddi-texniki bazanın yaradılması vəzifəsi xüsusilə aktuallaşır.

Ətraf mühitin çirklənmiş bölgələrində yaşayan əhalinin idman və istirahət fəaliyyətinin, turizmin və aktiv asudə vaxtının təşkili və təmin edilməsi üçün maddi-texniki bazanın inkişafını proqnozlaşdırarkən aşağıdakı amilləri nəzərə almaq lazımdır:

- ekoloji cəhətdən əlverişsiz amillərin insan orqanizminə təsiri nəticəsində yaranan əhalinin xəstələnmə proseslərinin strukturu və dinamikası;

- yeni iqtisadi şərait nəzərə alınmaqla, ekoloji cəhətdən əlverişsiz ərazilərdə əhalinin demoqrafik strukturunun dəyişməsi sahəsində meyillər;

- əsas tendensiyalar, o cümlədən bədən tərbiyəsi-sağlamlıq mühitinin, turizmin və aktiv asudə vaxtın maddi-texniki bazasının yenidən təşkili və təkmilləşdirilməsi, ekoloji cəhətdən əlverişsiz regionların əhalisinin sağlamlığının maksimum dərəcədə yaxşılaşdırılması üçün tələblərə optimal cavab verən beynəlxalq təcrübə.

İdmanın və istirahətin yeni növləri, yeni rekreasiya müxtəlifliyi həm həcmli binalarda, həm də təbii mühitdə həyata keçirilən məkan idmanı və istirahət tikintisinin axtarışına və həyata keçirilməsinə səbəb olur. İkinci halda bunu etmək çətindir: təbiətə minimum zərər verməklə, təhsil və sağlamlıq problemlərini maksimum dərəcədə həlli nəzərdə tutulur.

Ətraf mühitin formalaşmasının yeni prinsipləri arasında qeyri-nəqliyyat növlərindən istifadə edərək yaşayış sahələrini yenidən birləşdirməyə imkan verən piyada “yaşıl dəhlizlər” sisteminin təşkili əsasında şəhərlərin şəhərsalma strukturunun yenidən qurulması daxildir. Şəhərlərin şəhəratrafi ərazilərində yerləşən mövzulu turizm parklarının, idman və istirahət obyektlərinin yaşıl halqası ilə. Eyni zamanda, fərdi ambulator funksiyaları: idman profilaktikası çərçivəsində) idman kompleksi, stadion və park funksiyaları ilə birləşdirən xüsusi reabilitasiya və profilaktika müəssisələri yaşayış məhəllələrində hərtərəfli səhiyyə xidmətinin mərkəzlərinə çevrilir və bələdiyyə səviyyəsində xarici “sağlamlıq klubları”. Həm sağlam insanlara, həm də reabilitasiyaya ehtiyacı olan xəstələrə xidmət göstərən bərpaedici funksiyaya malik bu tip müəssisə “polikon” adlanır.

Müasir dünyada ekoloji problemlər əsas qlobal problemlərdən biri olduğunu insanlar dərk edir. Planetimiz getdikcə daha çox resursları itirir və bu, ətraf mühitin pisləşməsinə səbəb olur. Belə bir şəraitdə ictimaiyyəti təbiətin mühafizəsinə və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların yaradılmasına fəal cəlb etmək ehtiyacı yaranır. Geniş yayılmış fəaliyyət növlərindən biri kimi idman da bu problemin həllinə öz töhfəsini mütəlak verməlidir.

Ətraf mühitin qorunmasına istiamətləndirilmiş idman tətbirlərinin dərin tarixi kökləri mövcuddur. İlk belə tədbirlərdən biri 1961-ci ildə əsası qoyulmuş və ABŞ-da keçirilən ölkələrarası The Kris Kingle Invitational idi. Tədbirin əsas ideyası müəyyən məsafə qət etmək, yol boyu zibil və digər tullantıları toplamaq idi. İştirakçılar toplanan ən çox zibil üçün mükafat ala bilirdilər.

1972-ci ildə ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş ilk marafon təşkil edildi. Nyu-Yorkda keçirilən “Keep America Beautiful” marafonuna bütün marşrut boyu zibil yığılması da daxildir.

O vaxtdan ekoloji cəhətdən təmiz idman tədbirlərinə ev sahibliyi etmək ideyası getdikcə populyarlaşdı. 1980-ci ildə bir çox ekoloji yönümlü idman tədbirlərini birləşdirən Yaşıl Oyunlar təşkilatı yaradıldı.

Bu gün bir çox idman təşkilatları və klubları da ətraf mühitin qorunmasına böyük diqqət yetirirlər. Məsələn, 2018-ci ildə FİFA futbol hadisələrinin ətraf mühitə mənfi təsirini azaltmaq məqsədi daşıyan “FIFA Green” proqramını işə salıb.

Ətraf mühitin qorunmasına və sağlam ekoloji mühitin yaradılmasına yönəlmiş bir çox müxtəlif idman tədbirləri var. Onlardan bəzilərinə nəzər salaq:

–Velosiped marafonları və velosiped paradları kimi velosiped yarışları getdikcə populyarlaşır. Bu tədbirlər sağlam həyat tərzini təbliğ etməklə yanaşı, şəhərlərin əsas problemlərindən biri olan havanın çirklənməsinin qarşısının alınmasına istiqamətlənmişdir. Bundan əlavə, belə tədbirlərdə tez-tez şəhərin ekoloji durumuna diqqətin əkilməsi və zibillərin yığılması tədbirləri ilə vəhdətdə keçirilir.

–Müasir dünyamızda bir çox idman tədbirləri günəş panelləri və külək generatorları kimi bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə etməyə çalışır. Məsələn, 2012-ci ildə London Olimpiadası öz məkanlarının bir hissəsini enerji ilə təmin etmək üçün günəş panellərindən istifadə edilməsinə üstünlük verdi.

–Biomüxtəlifliyin qorunmasına yönəlmiş tədbirlər ətrafımızda olan canlıların və floranın qorunmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dünyanın müxtəlif bölgələrində biomüxtəlifliyin qorunmasına kömək edən idman tədbirləri də var. Məsələn, Keniyada illik Safaricom Marafonu keçirilir, onun bir hissəsi təbiət qoruqlarının saxlanmasına və yerli heyvan növlərinin qorunmasına yönəlir.

–Ekoloji təhsilləməyə yönəlmiş idman tədbirlərinin insanların bu sahədə maariflənməsində böyük aktualıq kəsb edir. Bəzi idman tədbirlərinin başlıca məqsədi cəmiyyət üzvlərinin diqqətini ekoloji problemlərə əkmək olur. Bununla yanaşı tədbir iştirakçılarının yaranmış problemlərlə yaxından tanış etmək və problemlərin həlli üçün daha optimal seçimlərin edilməsində köməklikdir. Məsələn, Niderlandda «Green Race» adlı tədbirlər keçirilir və burada qaçışla yanaşı iştirakçılara problemlə dair muhazirələr təqdim edilir [1].

“İdman və ətraf mühit” problematikasi çərçivəsində əsas yeri sağlamlıq problemi tutur və bütün məsələlərə bu baxımdan öz həllini tapmalıdır. Bu gün dünyada gedən proseslər mütləq ekoloji problemlər nəzərə alınmaqla öz prioritetlərini müəyyənləşdirir və inkişaf istiqamətlərinə aydınlıq gətirir. Müasir dünyamızda insanın bütün fəaliyyət sahələrində ətraf mühit və ekoloji problemlər zəruriyyətdən irəli gələrək nəzərə alınır. İnsanın fəaliyyətinin bütün sahələrinə nüfuz edir və iqtisadiyyat və sosial sahə ilə yanaşı, davamlı inkişafın əsas komponenti qismində özünü göstərir. İdman, davamlı inkişaf və ətraf mühit məsələləri BMT və UNEP-in - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramının işində getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir [3].

UNEP-in missiyası gələcək nəsillərin həyat keyfiyyətinə xələl gətirmədən həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün ölkələri və insanları ruhlandırmaq, məlumatlandırmaq və gücləndirmək yolu ilə ətraf mühitə qayğı göstərmək üçün liderliyi təmin etmək və tərəfdaşlıqları təşviq etməkdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) 1972-ci ildə yaradılmışdır. Onun məqsədi gələcək nəsillərə zərər vermədən millətlərin və xalqların həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün imkanlar yaratmaqla ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində liderliyi təmin etmək və tərəfdaşlığı təşviq etməkdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ətraf mühit sahəsində əsas orqanı kimi UNEP qlobal ekoloji proqram hazırlayır, BMT sistemi çərçivəsində davamlı inkişafın ekoloji komponentinin həyata keçirilməsini təşviq edir və ardıcıl olaraq dünyanın təbii mühitinin mühafizəsini müdafiə edir. .

UNEP-in rəhbər orqanı, 58 ölkədən nümayəndələrdən ibarət İdarəetmə Şurası hər il toplanır. Proqramlar hökumətlərin könüllü töhfələrindən, trust fondlarından və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müntəzəm büdcəsindən kiçik bir ayırmadan ibarət olan Ətraf Mühit Fondu tərəfindən maliyyələşdirilir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramının funksiyaları və təşkilatı strukturu Baş Assambleyanın 15 dekabr 1972-ci il tarixli 2997 (XXVII) sayılı qətnaməsində müəyyən edilmişdir. UNEP-in fəaliyyət sahələri 1992-ci ildə Assambleyanın Gündəliyin 21-i və xüsusilə 38-ci fəslin 21-23-cü bəndlərini (47/190 sayılı qətnamə) təsdiqləməsi ilə genişləndirilmişdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) bu gün 2024-cü il Yerin Çempionları mükafatlarının qaliblərini elan edib. Mükafat torpağın degradasiyası, quraqlıq və səhrələşmə ilə mübarizədə görkəmli nailiyyətləri, cəsarətli hərəkətləri və davamlı həll yollarını tanıyır. Bu ilki mükafatçılar arasında Yerli Əhalinin İşləri Naziri, ekoloq, davamlı kənd təsərrüfatı təşəbbüsü, yerli əhalinin hüquqlarının müdafiəçisi, meşəsalma üzrə alim və yenilikçi ekoloq var.

Ekologiya və idman sıx bağlı anlayışlar kimi ıxış edirlər. Müasir zamanda idman tədbirləri ətraf mühitin qorunmasına, təbiətimizə, ekoloji problemlərin həlli məsələlərinə yönəldilmişdir. Bu cür tədbirlər təbiətin vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına töhfə verməklə yanaşı, əhalinin ekoloji maarifləndirilməsinə və qlobal ekoloji problemlərin həllinə ictimaiyyəti cəlb etməyə köməklik göstərir.

Ədəbiyyat

1. Спорт и экология: история спортивных мероприятий, ориентированных на сохранение окружающей среды. <https://zonasporta.com/articles/istoriya-sporta>
2. ЭКОСПОРТ Доктор медицинских наук, профессор Л.А. Калинин <http://lib.sportedu.ru/press/TPFK/1998n10/p51-55.htm>
3. Climate action. UN Environment Programme: UNEP <https://www.unep.org/>

АКТУАЛЬНОСТЬ ЭКО-СПОРТА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Байрамова Зияфат Виляят кызы, Мамедов Немат Азер оглы

Резюме

В современном мире наибольшую популярность получает связь спорта и экологических процессов, происходящих в окружающем мире. Остро стоит вопрос глобальных климатических изменений в природе и их влияние на здоровье людей. Человек имеет непосредственное отношение к выявлению и искоренению проблем экологии. Проводятся различного рода мероприятия по просветительской работе с населением планеты, проводятся спортивные мероприятия с целью сберечь то, что нам дала природа. В статье рассматривается методика проведения спортивных мероприятий, где сконцентрировано основное внимание на экологический кризис и борьбе во имя выживания.

THE RELEVANCE OF ECO-SPORTS IN THE MODERN WORLD***Bayramova Ziyafat Vilayat, Mammadov Nemat Azar******Summary***

In the modern world, the connection between sports and environmental processes occurring in the surrounding world is gaining the greatest popularity. The issue of global climate change in nature and its impact on human health is acute. Man is directly related to the identification and eradication of environmental problems. Various events are held to educate the population of the planet, sports events are held to preserve what nature has given us. The article discusses the methodology for holding sports events, where the main focus is on the environmental crisis and the fight for survival.

Rəyçi: dosent Quliyev Allahverdi***Təhsilin pedaqogikası və metodikası kafedrasının 11 dekabr 2024-cü il tarixli iclasın 04 sayılı protokolu******Daxil olma tarixi 11 dekabr 2024-cü il***